

Etnografia terveyden, sairauden ja terveydenhuollon tutkimuksessa

Artikkelissa tarkastelen etnografiaa intellektuaalisena lähestymistapana ja tutkimusmenetelmänä, pohdin sen erityisyyttä suhteessa laadulliseen terveystutkimukseen yleensä sekä mietin etnografian mahdollisuuksia tässä tutkimuskentässä. Tavoitteenani on kuvata sekä tieteenhistoriallisia juuria, jotka kiinnittävät etnografian antropologian alaan että erilaisia tulkintoja ja sovellutuksia, joita etnografia on saanut siirryttyään antropologian piiristä myös muille aloille. Nykyisten yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimuksessa ns. moni-paikkainen etnografia on tullut korvaamaan pitkäkestoisia kenttätöitä ja kenttätöiden puitteissa käytetään useita menetelmiä osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen lisäksi. Etnografialla on mielestäni annettavaa kolmen laajan ja ajankohtaisen alueen kysymyksiin: lääketieteellisen tiedon ja käytäntöjen kulttuurisen variaation, luonnon ja kulttuurin rajapintojen kohtaamisen sekä sairaan ihmisen kokemusten myötäelävään tutkimukseen.

MARJA-LIISA HONKASALO

Kun terveyttä, sairautta ja hoitoprosesseja tutkitaan niiden merkitysten näkökulmasta, joita kokijat ja toimijat itse niille tekevät ja antavat, puhutaan laadullisesta tutkimuksesta. Etnografia on osa laadullista tutkimusta. Erityiseksi sen tekee tutkijan pitkäkestoinen osallistuminen tutkittavien toimijoiden vuorovaikutukseen ja sen havainnointi osana tutkimusprosessia. Etnografien lähtökohtana on ajatus, että arkisissa vuorovaikutuksissa luodaan todellisuutta tai tehdään kulttuuria. Se on omanlaistaan ja siitä voi kaapata jotain kontekstissaan pysyttelevää, jos vuorovaikutukseen osallistutaan riittävän pitkän ajan kuluessa, tutkittavien ehdoilla ja omaa tutkijanpaikkaa tarkasti ja taitavasti muutellen. Sairauksia tutkivat etnografit ovat korostaneet, että menetelmä mahdollistaa myötäelämisen, myötätunnon ja kokemusten välittämisen (esim. Nisula 1996). Ja toisella tasolla tämän alan etnografia tarjoaa mahdollisuuden tunnistaa terveydenhuollon vuorovaikutusten monimuotoisesta kokonaisuudesta sellaisia piirteitä, joiden avulla voidaan auttaa kärsiviä ihmisiä (Kleinman 1988). Tässä artikkelissa tarkastelen kentän ja kenttätöiden kautta et-

nografiasta käytyjä keskusteluja ja kysyn, mikä nykyetnografialle on erityistä laadullisten menetelmien laajalla kentällä. Miten etnografia oikeastaan poikkeaa laadullisesta tutkimuksesta yleensä? Monien nykyisten etnografisten tutkimusten aineistot näyttävät tarkalla lähiluvulla koostuvan etupäässä haastatteluista – mikä tekee niistä etnografisia? Vai tekeekö ehkä mikään? Kirjoitan artikkelia lääketieteellisen antropologian alan tutkijana, mikä merkitsee terveyden, sairauden ja parantamisen sekä terveydenhuollon tarkastelemista kulttuurisissa yhteyksissä, merkityksellisinä käytäntöinä.

MITÄ ETNOGRAFIALLA TARKOITETAAN?

Etnografialle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Antropologisessa kirjallisuudessa etnografiaa ajatellaan yleensä kahdelta kannalta, sekä intellektuaalisena lähestymistapana että sellaisena erityisenä monisyisen tutkimusprosessin muotona, jonka keskiössä on kenttätö. Tämän ohella etnografia tarkoittaa myös kirjallista tuotetta jonka tutkija kirjoittaa työstään. Intellektuaalisen lähestymistavan idea Geertzin (1973: 3–30) vaikutus-

valtaisessa tulkinnallisen antropologian perinteessä sisältää keskeisenä ajatuksenaan etnografian avoimena ja induktiivisena prosessina, joka kumpuaa informanttien omista lähtökohdista ja näkökulmista. Tutkija on osa kentän kulttuuristen merkitysten verkkoa, jota hän pyrkii samalla ymmärtämään ja tulkitsemaan. Kenttätyö puolestaan tarkoittaa varsin pitkän ajan kuluessa tehtyä tiedonhankintaprosessia, jolle on ominaista se, että tutkija käyttää niin paljon kuin mahdollista itseään tiedonhankinnan instrumenttina. Etnografia on tutkimusta ”kantapään kautta” – tutkijan täytyy olla itse paikalla ja aineiston tulee olla tulkittavissa omien kenttäkokemusten kautta, Hastrup ja Hervik (1994: 9) kirjoittavat. Etnografeilla on ollut tapana ”mennä kentälle, havainnoida, mutta ei muuttaa,” kuten Margaret Mead (1949) on asian ilmaissut.

Etnografian kattava luonnehdinta on siis hankala tehtävä. Menetelmän historia on pitkä, se on alkanut antropologisen tutkimuksen piiristä ja sen jälkeen kun se on saanut osakseen kiinnostusta eri tieteenaloilla eri vuosikymmeninä, se on myös muuttanut luonnettaan ja saanut uusia merkityksiä tutkimusongelmien ja tieteellisten keskustelujen muuttuessa. Antropologit eivät ole keskenään yksimielisiä etnografian sisällöistä ja antropologiakin on moninaisia suuntauksia sisältävä tieteenala. Malinowski (1922) vietti vuosia Tyynellä merellä Trobriandeilla. Sen ohella, että pitkäkestoisesta osallistuvasta havainnoinnista tuli eräänlainen standardi antropologiseen tutkimukseen, hyvin yksityiskohtainen vuorovaikutuksen kuvaaminen on katsottu onnistuneen etnografian perusehdoksi. Malinowskin ajatus etnografian kahtalaisuudesta – siitä että etnografian tulee olla sekä ulkopuolinen tarkka havainnoitsija että samalla tutkija, joka pystyy osallistumaan ja eläytymään yhteisön elämään sisältäpäin, sen jäsenten näkökulmasta – jäi menetelmään pysyvästi. Sen jälkeen kun Malinowski loi 1920-luvulla menetelmälle pohjan, yhteiskunnat ja kulttuurit ovat muuttuneet tavattomasti. Niinpä myös metodin täytyy muuttua ja muutoksen ehdoista keskustellaan. Kiinnostavaa keskusteluissa on myös se, mikä *ei* ole muuttunut.

Kenttätyö, konteksti, merkitys ja tiheä kuvaus – näillä neljällä elementillä tavoittaa etnografiasa jotain olennaista, ainakin pienimmän yhteisen nimittäjän. Vaikka niiden saamat sisällöt ja niiden väliset suhteet ovat muuttuneet, itse käsitteet ovat säilyttäneet keskeisen paikkansa. Etnografia on niin ominaista antropologiselle tutkimukselle,

josta se peräisin, että nämä kaksi joskus samastetaan keskenään, Hastrup ja Hervik kirjoittavat (1994). Nykyisin etnografia on käytössä monilla muillakin aloilla ja vastaavasti sen merkityksetkin ovat muuttuneet. Minimaalinen määritelmä etnografiasta kattaa sen, että tutkija itse on tiedonhankinnan väline, korostaa Sherry Ortner (1995). Vaikka antropologit ovatkin aina kiistelleet etnografian luonteesta, minimaalisesta määritelmästä voidaan olla hänen mielestään yhtä mieltä. Antropologia on kriittinen tiede, Ortner kirjoittaa monen muun tavoin ja myös, että antropologisen tutkimuksen tekemisen tapaa luonnehtii ”etnografinen asento”, *ethnographic stance*, jolla hän tarkoittaa sekä älyllistä että moraalista positionaalisuutta, konstruktivista ja tulkitsevaa tapaa että ruumiillista tiedonhankinnan ja tulkinnan prosessia ajassa ja paikassa. Hiukan pragmaattisemmin voidaan ajatella etnografiaa menetelmäksi, joka lähestyy ”suuria asioita pienissä paikoissa”, kuten Hylland Eriksen (1995) ilmaisee. Etnografiaa luonnehtii hänen mukaansa tutkittavan kohteen kuvaaminen useissa, vaihtuvissa konteksteissa. Etnografia näin ymmärrettynä on prosessi, jonka kuluessa tutkimuskohteesta saatavaa tietoa kontekstualisoidaan ja näin ”suuri asia” näyttäytyy eri tasoiltaan ja puoliltaan, syvänä ja ”tiheänä”. Konteksti on etnografian *alter ego*, luonnehtii Agar (1996).

Minimaalisen määritelmän piiriin haluaisin sijoittaa myös Clifford Geertzin ajatuksen etnografiasta ”tiheänä kuvauksena”. Etnografian luonnetta voi ymmärtää etnografian tekemisen kautta ja se on enemmän kuin vain metodin kysymys. ”Tiheyttä” on vuosikymmenten kuluessa tulkittu hiukan eri tavoin ja sen voidaan ajatella tarkoittavan tuotetun tiedon rikkautta, yksityiskohtaisuutta, kerrostuneisuutta ja vaihtelevuutta eri konteksteissa. Etnografisen kuvauksen tulee olla *mikroskooppista*, Geertz itse kirjoittaa (1973: 21). Kuuluisaksi tullessa tiheän kuvauksen määritelmässään Geertz kuvaa ruumiillista elettä, silmäniskua, sen sisältämiä merkityksiä ja tutkimisen erilaisia tapoja. ”Ohut” kuvaus tutkisi silmäniskua eleen fysiologisena deskriptiona ja sen vastakohtana etnografian kohde on niiden merkityksellisten rakenteiden tutkimista, jotka jäsentävät elettä kulttuurisena kategoriana ja intentionaalisenä tekona kolmella ulottuvuudella. Etnografian kohde rakentuu sekä ilmiön tuottamisen, havaitsemisen että tulkinnan termein ja nämä nivoutuvat toisiinsa tutkimusprosessissa. Tiheälle kuvaajalle, etnografille, silmänisku ei siis

ole Geertzin mukaan vain silmäluomen tahatonta liikettä vaan kulttuurisesti merkityksellinen käytäntö.

MILLAISIA KENTTIÄ?

Klassisessa antropologiassa kenttä on ymmärretty muusta erilliseksi saarekkeeksi tai saareksi, jonka yhteisöllistä elämää on tutkittu pitkäkestoisen prosessin kuluessa. Koska antropologian identiteetti pohjautuu niin lujasti kulttuureja vertailevan tehtävänsä mukaan, aluksi kentän piti olla kaukana ja sinne piti matkustaa pitkään. Antropologisen työn teoreettisen ja metodologisen kehyksen ohella kenttätutkimuksesta muodostui samalla ikään kuin tutkijan koetinkivi, siirtymäriitti ammatilliseen maailmaan. Näin etnografinen tieto näyttäytyikin tavallaan aika yksinkertaisella tavalla erojen kautta suhteessa ”toiseen”, samoin kuin usein myös ihmiset, informantit, joilta tieto saatiin.

Kentän ja kenttätutkimuksen luonteesta on käyty useita keskusteluja sitten Malinowskin päivien. Etnografian oma merkitys sosiaalisine rooleineen kentällä nousi keskustelun kohteeksi paljolti hänen työtoverinsa Hortense Powdermakerin (1966) ansiosta. Hän kirjoitti kenttätutkimuksen sisältämisestä monimuotoisista vuorovaikutuksista ja olosuhteista tutkijan itsensä kannalta ja kuvasi töissä sattumia ja erehdyksiä, tunteita ja persoonallisia piirteitä, joilla kaikilla on merkitystä etnografisen tiedon kannalta. Näistä teemoista on sittemmin syntynyt antropologiaan laaja keskustelu. Tämän keskustelun juonteita on esimerkiksi käsite ”going native”, yksi kenttätutkimuksen prosessiin kytkeytyvä piirre. Tasapainoilu ulkoapäin tapahtuvan havainnoinnin ja sisältäpäin osallistumisen välillä johtaa pitkissä kenttätutkimuksissa tutkijan eriasteisiin samastumisiin yhteisön jäsenten kanssa. Ja niin tuleekin tapahtua. Prosessia on romantisoitu ja ajateltu lähes normatiivisesti sen kuuluvan olennaisena osana etnografian siirtymäriittiin. Jos etnografia määritetään tutkimukseksi ”kantapään kautta”, on johdonmukaista odottaa että going native-prosessi muodostuu osaksi tutkijan suhdetta kenttäänsä. Kuitenkin tällaista ajattelua on myös arvosteltu paljon. Esimerkiksi myöhemmissä niin sanotun refleksiivisen antropologian viritämissä keskustelussa (esim. Rabinow 1977) kenttätutkimus ja tutkijan paikka on määritelty moninaisten ”rakentuneisuuksien”, diskurssien ja valtasuhteiden kautta.

Keskustelu kielen ja diskurssien merkityksestä on puolestaan ravistellut kentän käsitettä post-

modernin kritiikin näkökulmista. Nämä keskustelut ovat hahmottaneet kentän tiheästi antropologian ja sen sisältämien valtapositioiden muovaamana, ei enää sellaisena joka olisi ollut olemassa jossain ja jonne olisi ”menty”. Kenttää on alettu pitää kulttuurisena konstruktiona ja siten osana tieteenalan omia diskursiivisia valtakäytänteitä. Tähän keskusteluun on liittynyt kysymyksiä kirjoittamisesta ja representaatiosta yleisemmin (Clifford ja Marcus 1986). Lingvistisen käänteen jälkeen kenttää on mietitty tekstuaalisesti kirjoittamisena ja kenttätutkimusta puolestaan lukemisena. Etnografissa tutkija kirjoittaa myös itsensä osaksi tutkimusprosessia, ja tästä näkökulmasta keskustelut ovat painottaneet refleksiivisyyttä, tutkijan omaa osuutta prosessissa ja tiedon tuottamisessa samoin kuin sitä, että etnografian tutkija ja kirjoittaja on monikollinen, kirjoittamiseen osallistuu itse asiassa lukuisia muita kirjoittajia. Puhutaan myös moniäänisyydestä. Kirjoittamisen käytännöistä on tullut merkittäviä asioita koko etnografisen prosessin kannalta. Tutkijan ja tutkittavan välistä kuilua ei ole nähty ”osallistuvan havainnoinnin” tai vuorovaikutuksen ongelmana, vaan sitä on rakennettu umpeen tekstuaalisesti, kirjoittamisen välityksellä. Refleksiivisen käänteen ja postmodernin etnografian keskusteluihin liittyy useita puheenvuoroja, joissa painottuvat tekstuaaliset näkökulmat. Käänte on synnyttänyt uudenlaisia lähestymistapoja, kuten auto-etnografian, omaelämäkerrallisen etnografian ja yleensä narratiivisen etnografian (esim. Okely ja Callaway 1992). Etnografian vanhaa tavoitetta, äänen antamista niille joilta se on yhteiskunnallisesti riistetty, on toteutettu uusina narratiivisina ratkaisuuksina. Latinalaisen Amerikan etnografissa tämä genre on saanut testimonio’n nimen. Esimerkiksi Elisabeth Burgos-Debray on kirjoittanut yhdessä keskeisen yhteisön jäsenen kanssa tämän tarinan ensimmäistä persoonaa käyttämällä (Menchú ja Burgos-Debray 1984).

Etnografian postmoderni keskustelu on kestänyt pitkään ja sen äänimaisema on ollut ajoittain varsin voimakas. Lääketieteellisen antropologian alan tutkijoille monet kysymykset ovat tekstuaalisuuden ohella ruumiillisia aivan konkreettisella tasolla: kipua, väkivaltaa, sairautta ja kuolemaa. Artikkelissaan ”The Primacy of the Ethical” Nancy Scheper-Hughes (1995) puhuu ”riittävän hyvän etnografian” käsitteestä. Hän ottaa vakavasti refleksiivisen käänteen osoittaman kritiikin etnografisen tiedon paikallisuudesta, positionaalisuudesta ja luotettavuuden puutteesta ja sanoo

varsin pragmaattisesti, että silti voi yrittää tehdä parhaansa kuten kaikki ammatti-ihmiset muual- lakin yrittävät. Hänen mielestään olisi tärkeää nostaa esille uudelleen antropologian yksi keskei- nen tehtävä, kyky kuunnella ja osoittaa myötätun- toa. Hänen puheenvuoronsa liittyy keskusteluun sosiaalisesta kärsimyksestä, jota yhdysvalta- laisen antropologian piirissä on käyty monen tutkijaryhmän toimesta (ks. esim. Kleinman 1995, Kleinman ym. 1996). Sosiaalisen kärsimyksen käsite on ikään kuin kattotermi, joka liittyy yhteen yhteiskunnallisesti ja poliittisesti aikaan- saadut inhimilliset ongelmat, kuten väkivallan, trauman, kivun ja sairaudet. Pierre Bourdieu (1999) mukaan sosiaalisen kärsimyksen käsite sitoo metodologisesti, ajattelun apuvälineenä, yhteen ihmisten elämän hauraiden ja vaikeiden asioiden yhteiskunnallista aluetta. Jos hauraat alueet pirstoutuvat tutkimuskohteina toisistaan erilleen, on vaarana myös se, että tutkimuksen antama kokonaiskuva yhteiskunnasta himmenee. Kärsimyksen merkit ovat usein liian ilmeisiä ja tavanomaisia, jotta ne huomattaisiin oman yhteiskunnan piirissä. Bourdieun mukaan juuri tässä on etnografisen tutkimuksen paikka, keskeinen kenttä.

MENNEITÄ JA MONINAISIA KENTTIÄ

Ortner (1995) korostaa, että myös historiallinen antropologia voi olla etnografista, vaikka sen kenttää ei enää ”ole” tai se näyttäytyy arkistoteksteinä. Arkistotutkimuksesta tulee etnografista sikäli kun tekstien syntyprosessi kiinnitetään niiden tuottamisen tapaan, käytäntöihin ja niihin yhteyksiin missä tekstissä kuvatut asiat ovat aikanaan toteutuneet. Samansuuntaisia ajatuksia ovat esittäneet monet mikrohistorian tutkijat (Ginzburg 1996, Levi 1992). Heillä on tapana tutkia tiettyjä rajattuja ”kenttiä”, kuten kylien tai perheiden historiallista elämää, jolloin he pystyvät tihentämään tietoa. Mikrohistoriallisessakin tutkimuksessa on tapana suhteuttaa arkistoaineiston tai muistitiedon yksityiskohta laajempaan historialliseen kokonaisuuteen, joka on saatavilla samasta ajankohdasta. Historiallisen antropologian, internet-aineiston tai tekstitutkimusten kohdalla ei toteudu kenttätöiden yleinen ehto siitä, että etnografian tulee itse olla läsnä aineistoa kerättyä, jotta hän pystyy huomioimaan käytäntöjen ja toimijuuksien monimuotoiset vaihtelut ja niiden merkityksen etnografisessa prosessissa mutta tehtävän saa historiallinen mielikuvitus (Comaroff ja Comaroff 1992, ks. myös Tuomaa-

la tässä numerossa). Tutkimusotteen ja aineiston käsittelyn monimuotoinen kontekstuaalisuus tekee tutkimuksesta etnografisen, hän kirjoittaa. Tekstin sisältämiä metaforia ja niiden liikkeitä ja tihentyä seuraamalla syntyy kuvauksen tiheys (ks. Marcus 1995), samoin kuin aineiston liikut- tamisesta eri konteksteissa. Myös teksteistä ker- rostunut lukutapa tekee kuvauksesta tiheän (ks. Huttunen 2002).

Globalisoituvassa maailmassa erillisiä saarek- keita saa hakea ja niiden hakemista ja hakijoita- kin voi syystä kyseenalaistaa. Suuri osa antropo- logiaa on tullut ”kotiin” (ks. esim. van Dongen ja Fainzang 1998) ja oman kulttuurin ilmiöistä on tullut tärkeitä tutkimuskohteita. Kun tutkittavan kohteen maantieteellinen etäisyys ja toiseus eroti- aikanaan antropologit selkeästi sosiologeista, näin ei enää ole laita molempien tutkiessa omaa yhteiskuntaa ja kulttuuria. Kenttä on muuttanut olomuotoaan ja merkitystään, mutta pysyy edel- leen etnografian keskiössä. Nykyaikaiset kentät määrittyvät uusin tavoin eivätkä ole välttämättä mitään *paikkoja* pysyvyyden mielessä. Etnografia ei voi olla jonkun ikuisen paikan ja sen ihmisten kuvausta, eikä sellainen ajatus ole edes relevantti nykyaikana, jolloin ihmiset ovat siirtyneet pai- koiltaan ja maahanmuuttajuudesta tai pakolaisuudesta on tullut suurten ihmisjoukkojen tilanne ja siis eräänlainen yhteiskunnallinen normaali, kirjoittaa Liisa Malkki (1995:1). Kenttä ja tila ovat jääneet problematisoimatta antropologian teoriassa, kirjoittavat monet alan tutkijat postko- loniaalisen tutkimuksen konteksteissa (esim. Appadurai 1988, Gupta ja Ferguson 1992). On oletettu jotenkin lähtökohtaisesti että tila, paikka ja kulttuuri vastaavat toisiaan ja tämä on aiheutta- nut ongelmia kun tutkitaan eroja kulttuurien sisällä tai ihmisiä jotka liikkuvat erilaisilla reuna- alueilla, rajoilla ja niiden yli. Kentät voivat olla virtuaalisia tiloja internetin mahdollistamin ta- voin (ks. esim. Hellmark Lindgren 2006) tai liik- kuvia kuten ihmisetkin ovat nykyisin transnatio- naalisessa liikkuvuudessaan. Kenttä voi merkitä liikkumista paikkojen välillä (ks. Marcus 1995), ja muistuttaa eräänlaista matkakuvausta, iteri- narya, pikemmin kuin paikkaa, kuten Marja Tii- likainen osoittaa tässä numerossa somalien trans- nationaalista terveydenhuoltoa kuvaavassa tutki- muksessaan.

Nykyään puhutaan usein moni-kenttäisyydestä (Marcus 1995, Hannerz 2001) ja monime- netelmällisyydestä. Marcus’in mielestä erilaisten paikallisten kenttien sijasta niiden välillä kulke-

vat ihmiset, esineet ja metaforat ovat modernin etnografisen tutkimuksen kannalta kiinnostavia. Etnografinen tutkimus voi nykyisin olla myös monimenetelmäistä (ks. mm. Bledsoe 2002). Tiedonhankinnan keinoina voidaan käyttää osallistuvan havainnoinnin ohella esimerkiksi haastatteluja, arkistoja ja kuvia. Myös survey-aineistot kuuluvat usein osana kenttätööhön (ks. Trostle 2005, Bledsoe 2002). Useat rinnakkaiset aineistot ja menetelmät ovat tulleet osallistuvan havainnoinnin rinnalle ja kuvauksen tiheyttä on voitu kehittää siten uusin tavoin. Koska kenttä saattaa nykytutkimuksessa olla varsin lähellä tutkijaa, sinne voidaan palata usein ja kontekstualisoida aineistoa toistuvien käyntien avulla. Varsinaisen kenttätöön jälkeen tutkijan positio voi muuttua varsin paljon ja niin myös saatu tieto (ks. Tapaninen 1996). Omassa tutkimuksessa (Honkasalo 2008) palasin kentälle useita kertoja vuoden mittaisen varsinaisen kenttätöön jälkeen. Roolini tutkijana muuttui vähitellen ja minusta tuli ulkopuolisempi ja ehkä neutraalimpi pääkaupunkilainen akateeminen ammattitutkija kuin pitkään kylällä pyörityäni lopulta enää olin. Uusilla lyhyillä kenttätökerroilla sain toisenlaista tietoa kuin aikaisemmin ja monet aikaisemmat tulokseni alkoivat näyttäytyä uudessa valossa. Minulle kerrottiin kylän salaisuuksista ja poliittisesta historiasta; nämä teemat eivät koskaan päässeet keskusteluihimme varsinaisen kenttäjakson aikana.

Entä aika? Monesta seikasta johtuen nykyantropologiassa on vaikeaa käyttää kenttätööhön pitkiä aikoja kuten aikaisemmin. Tutkimuksen kohteesta ja ongelmista riippuen ajan saama merkitys on muuttunut. Monikenttäisyys ja monimenetelmällisyys ovat korvanneet osaltaan pitkien havainnointijaksojen vaatimuksia erityisesti modernin kulttuurin tutkimuksessa. Tutkimuskysymysten tarkastelu prosesseina niukentuu mutta sellainen ei ole aina välttämätöntä. Kaikessa terveydenhuoltotutkimuksen alan etnografioissa sellaista pitkiä tutkimusajanjaksoja ei ehkä tarvita, kuten Meri Larivaara osoittaa omassa artikkelissaan (ks. myös Trostle 2005). Mitä enemmän esimerkiksi oman kulttuurin professionaaliset käytännöt ovat tulleet etnografisen kiinnostuksen kohteiksi, sitä enemmän on kentällä käytettyä aikaa ollut pakko tyypistä – etnografille ei ole yksinkertaisesti tilaa laboratorion kiireessä – ja ahtaudessa (Sachs 2002). Moni tutkija on kuvannut miten terveydenhuollon käytäntöjen tai lääketieteellisen teknologian tutkimuksen parissa,

kuten laboratorioissa tai kliinisissä yksiköissä, pitkä kenttätö on hankalaa järjestää (Franklin 2003, ks. esim. Kruse 2006).

ETNOGRAFISEN TIEDON LUONNE JA TUTKIJAN PAIKAT

Kenttätöön ja tiedon välisiä suhteita luonnehtivat kahdenlaiset kaksijakoisuudet. Ensinnäkin etnografi, joka ”menee kentälle”, perehtyy tehtäväänsä havainnoimalla uutta kulttuuria ja sen ilmiöitä osallistumalla niihin ja pyrkimällä jakamaan kokemuksia tutkittavien kanssa. Ulkopuolisena ja uutena on vaikeaa päästä lähelle ihmisiä ja heidän vuorovaikutustilanteitaan ja usein voi olla opittavana uusi kieli. Etnografit kirjoittavat paljon kentälle pääsystä ja erilaisista rooleista ja positioista joita heille tarjoutuu kenttätöön kuluessa (Agar 1996, Honkasalo 1994). Nämä seikat tähdentävät antropologisen tiedon luonnetta. Tiedonkeruun prosessi itsessään luo tilanteita, jotka osoittavat tiedon punoutumisen konteksteihin ja tutkijan saamiin paikkoihin. Kenttätööstä tulee varsin ruumiillista työtä, kuten Lisbeth Sachs (2002) luonnehtii, havaintoja tehdään kaikkia aisteja käyttämällä ja ajatteleamalla tulkintoja (Stoller ja Olkes 1989). On ymmärrettävä uusien asioiden välisiä yhteyksiä ja merkityksiä. Uutta kulttuuria opetellessa on opittava miten toimia siinä, on havaittava johtolankoja, tulkittava niiden antamia vihjeitä ja testattava niitä, mutta ennen kaikkea on osattava positioita itsensä suhteessa muihin ja olla sensitiivinen muiden odotusten ja toiveiden suhteen. Kulttuurin opetteleminen on prosessi, jossa tutustutaan asteittain erilaisten käytäntöjen kautta. Kenttätö vie aikaa mutta usein myös ruumiillisia ja henkisiä voimavaroja. Ulkopuolisuus, jatkuvan tarkkailun kohteena oleminen ja oman rauhan puute ovat pitkään jatkuessaan hankalia ja vaikeita varsinkin kun samaan aikaan pitäisi voida tutkia ja tehdä havaintoja tarkkaavaisesti ja pätevästi. Ja ymmärtää miten omilla löydöksillä on tieteellistä merkitystä silloinkin, kun on ehkä itse kaukana omasta akateemisesta yhteisöstään ja työtovereistaan. Nykyetnografoiden kenttätöhaasteet sisältävät myös uusia asioita. Kun tutkitaan organisaatioita ja korkeasti koulutettuja ihmisiä, osallistumisen ja havainnoinnin ja ylipäättään oman tutkimuksen kysymyksistä joudutaan keskustelemaan – ja kirjoittamaan – toisenlaisilla tasoilla kuin aikaisemmin on tehty informanttien kanssa. Lääketieteellistä teknologiaa tutkivissa etnografioissa modernit high-tech laboratoriot, toisella

alalla toimivien – usein siis kollegojen – tutkiminen ja esimerkiksi tutkittavien tutkijoiden kova työpainne omien tulosten saavuttamiseksi vaatii etnografitutkijalta uudenlaista sopeutuvuutta (Traweek 1988). Lyhytaikaisten ja monipaikkaisien etnografoiden kohdalla tutkijan paikka pysyy väkisin etäisenä ja enemmän havainnoijan roolissa. Tämä ehkä mahdollistaa ”etnografialle välttämättömän skeptisismän”, josta Woolgar (2002) kirjoittaa metodin välttämättömänä kriteerinä. Etnografiaa luonnehtii kuitenkin tiedon ja tietäjän erottamattomuus, kuten Comaroff ja Comaroff (1992) kirjoittavat. Jos mietitään etnografian erityistä piirrettä, joka on tutkijan ja kohteen välisten etäisyyksien ja läheisyyksien liikkeessä ja tiedonmuodostuksen prosessuaalisista mahdollisuuksissa useista tutkijanpaikoista käsin, voitaisiin olla huolissaan metodin köyhtymisestä.

Toinenkin kaksijakoisuus kuvaa etnografisen tiedon luonnetta. Empiirisen, partikulaarisen, ”arkisen” tiedon, jota kerätään osallistumalla ja havainnoimalla tulisi kytkeytyä teoriaan koko tutkimusprosessin ajan ja sen eri käänteissä. Havaintojen pitäisi generoida uusia kysymyksiä, jotka saavat aikaan uusia havaintoja, tulkintoja ja jälleen uusia kysymyksiä. Hyvän etnografisen tiedon kriteerinä pidetään myös sitä, että se on lähellä kertojaansa, koska sen tulee lähteä tutkittavien kokemusmaailmasta ja teoriankin pitäisi pysytellä tutkittavia ”lähellä” (ks. Ådahl 2007: 29–30). Suomalaisen saaristokylän elämää ja sairauskäsityksiä käsittelevässä tutkimuksessa Susanne Ådahl korostaa, että etnografian tehtävänä on tehdä tutkittava kulttuuri ymmärrettäväksi itselleen ja tiedeyhteisölle niiden termien kautta, jotka ovat olennaisia tutkittaville itselleen. Abstraktit kulttuuriteoriat eivät valitettavasti aina anna tällaisia mahdollisuuksia. Aineiston tulee olla sidoksissa teoreettisiin keskusteluihin, jäsenyttä niiden kautta ja tuoda uutta niihin (ks. Watson 1999). Hylland Eriksen (1995) kirjoittaa, että hyvässä etnografisessa tutkimuksessa toteutuu toistuva ja edestakainen liike teorian ja havainnointiaineiston välillä. Pelkkä deskriptio ei ole koskaan ollut etnografisen tiedon ihanteena, mutta toisaalta etnografisen tutkimuksen haasteena on sellaisen teoreettisen jäsenyyksen hyödyntäminen, joka on lähellä empiriaa.

Aikaisemmin keskusteltiin tiedosta *emicletic* ulottuvuudella ja dikotomiolla voi edelleen luonnehtia etnografian ideaalisia tavoitteita – esittää tietoa tutkittavan kokemusmaailmasta käsin. Sellainen ei kuitenkaan voi onnistua täysin useasta

syystä. Keskeisiä ovat kulttuurisen kääntämisen ongelma, mutta tärkeää on myös kielellisen käänteen virittämien laajojen keskustelujen jälkeen kysymys kielen paikasta merkityksen muokkaajana. Dikotomia kuvaa ehkä osuvimmin metaforisesti etnografisen menetelmän kahta keskeistä toisensa poissulkevuuden ja yhtäaikaisuuden välisen liikkeen ongelmaa: miten olla yhtä aikaa lähellä tutkittavaa ja etäällä hänestä, osallistua ja havainnoida, sekä miten siirtyä kenttätason yksityiskohtaisesta tiedosta teoreettisiin yleistyksiin – ja takaisin?

KONTEKSTI, MERKITYS JA TIHEÄ KUVAUS

Miten ”tiheyttä” sitten on ajateltu antropologian piirissä? Sherry Ortnerin (1995) mukaan se on ajoittain merkinnyt antropologeille yksityiskohdallisen ja rikkaan kuvauksen ideaa. Toisissa keskusteluissa taas se on ymmärretty holismin periaatteena. Silloin ”tiheys” on jäsentynyt niin, että kuvattava kohde on esitetty tutkitun kulttuurin ja kulttuurisen systeemin mahdollisimman kokonaisvaltaista kuvausta vasten. Holismin on saanut kritiikkiä osakseen (ks. Clifford 1986, Clifford ja Marcus 1986), ja monet antropologit ovat päätyneet hahmottelemaan tiheyttä eritasoisen tai -aikaisen kontekstuaalisuuden kautta.

Mitä sitten tarkoitetaan kontekstilla, jonka väitän niin olennaisesti määrittävän etnografisen tutkimuksen antamaa tietoa? Koska kontekstia ei voi etnografisessa tutkimuksessa irrottaa tiheästä kuvauksesta eikä kulttuurisia merkityksiä merkityksellisestä tiedosta, käsittelem kontekstin kysymystä kumpaakin vasten.

Tutkiessaan kuolemaa sairaalassa Anssi Peräkylä (1990) nimeää kontekstin *kehukseksi* Goffmanin (1974) etnometodologisen idean mukaisesti. Peräkylän tutkimuskohde jäsenyi sairaalan arjen vuorovaikutuksissa, joihin hän osallistui ja joita hän havainnoi kuuden kuukauden ajan. Hänen mukaansa sairaalassa ei ollut yhtä yhtenäistä tapaa, jolla kuolemaan olisi suhtauduttu, vaan kuoleman saamat merkitykset – ja sairaalan todellisuus, kuten hän itse kirjoittaa – olivat eri kehyksissä erilaiset. Kehykset ovat toimintakokonaisuuksia, hän kirjoittaa, mutta ne voisi myös ajatella puhetapojen rakenteellisiksi muodoiksi ja siihen suuntaan on myöhemmin diskurssianalyysin piirissä ajateltukin. Sairaalan vuorovaikutustilanteissa erottautui neljänlaisia kehyksiä. Lääketieteellisessä kehyksessä kuolema merkitsee biologisia prosesseja ja niiden lakkaamista, käytännöllisessä kehyksessä taas käytännön elämän

toimia. Maallikkokehyksessä keskeisiä ovat tunneilmaisut ja psykologisessa kehyksessä tunteiden ohella kuolemaan liittyvien kokemusten määrittely ja tulkinta. Kehykset eroavat kielen- ja diskurssintutkimuksen kontekstin käsitteestä siinä mielessä, että ne ovat ankkuroituneita kielen ohella myös toimintaan. Ne ovat eräänlaisia toimintakokonaisuuksia, esimerkiksi ”käytännöllisessä kehyksessä pedataan ja pestään, lääketieteellisessä kehyksessä tehdään tutkimuksia ja hoidetaan, maallikkokehyksessä halataan ja itketään. Psykologinen kehys on ainoa, jossa toiminta rajoittuu miltei yksinomaan kielenkäyttöön” (Peräkylä 1990: 76). Tässä erikoisnumerossa Anna Lepon tutkimus äitiyspoliklinikan toiminnasta nojaa Goffmania lähellä olevaan kontekstin jäsenyyteen. Sosiaalitoimen tuleminen osaksi terveydenhuollon työtä aiheutti työntekijöille epävarmuutta ja heidän toimintaansa ristiriitaisuuksia, jotka vaativat neuvotteluja ja uusia rakenteita. Kohdatessaan päihdeaihteja kättilöt, lääkärin ja hoitajat määrittivät toimintojaan eri konteksteissa ja siten toiminta hahmottui jatkumona: siitä erottui merkityksellisiä kokonaisuuksia ”napakasti sanomisesta” varsin traditionaaliseen instituutioiden harjoittamaan kontrolliin asti.

Kolmannessa suomalaisessa sairaalaetnografiassa Jari Hakanen (1991) miettii kontekstin kysymystä *näyttämön* ja *draaman* metaforien avulla. Toiminnan fyysinen ja merkityksellinen ympäristö, rajat ja esineiden sijainnit muodostavat vaihtelevia kokonaisuuksia ja ne jäsentävät tutkittavaa kohdetta. Hakasen etnografiassa toiminnan ja toiminnallisten vuorovaikutusten ohella tila ja tilojen merkitykset ovat tärkeitä kuolevan potilaan hoidon ja kuoleman saamien merkitysten kontekstien muovautumisessa.

Antropologisissa keskusteluissa konteksti käsitellään joskus liki synonyymiksi kulttuurin kanssa. Kulttuurin on käsitetty paikalliseksi ja varhaisempi kulttuurienvälinen vertaileva näkökulma on esittänyt ne myös ikään kuin monoliittisina (ks. esim. Malkki 1995). Tällainen näkemys ruokkii edelleen arkikäsitteitä. Varsinkin maahanmuuttajista käytävissä keskusteluissa kulttuurin ymmärretään olevan ”siellä” ja kaikkien samasta valtiosta muuttaneiden ajatellaan olevan keskenään kulttuurisesti – ja kontekstuaalisesti – samankaltaisia. Antropologian nykykeskustelut tuovat kuitenkin esille hienovaraisempia ajatuksia konteksteista vuorovaikutuksessa syntyvinä, muuttuvina ja moninaisina

Antropologit pohtivat kontekstin kysymystä kehysten ja vuorovaikutuksessa syntyvien tilojen lisäksi myös ajan näkökulmasta. Vuorovaikutukset kentällä muuttuvat ja saattavat synnyttää uusia konteksteja kenttätöön kuluessa. Luottamuksen syntyminen tutkittavan yhteisön jäsenten kanssa on tästä yhtenä esimerkkinä. Tutkittavia asioita voidaan kenttätöön prosessissa päästä näkemään ja kokemaan vaihtelevissa konteksteissa. Etnografisessa tutkimuksessaan somaliäitien sairauskäsityksistä Marja Tiilikaisella (2003, 2004) oli mahdollisuus osallistua vasta vuosia kestäneen kenttätöön jälkeen arjen uskonnollisiin parantamisrituaaleihin. Näiden rituaalien puitteissa luotiin sellaista ymmärrystä sairauksista ja parantamisesta, jolla oli osin ”alkuperäinen” somalialainen kontekstinsa, mutta johon oli sekoittunut myös paljon länsimaisia käsityksiä. Rituaaleissa oli myös historiallisesti kerrostuneita konteksteja. Ne toivat esille käsityksiä, joissa naisten islamiin suodattui kansanuskon sellaisia piirteitä, jotka olivat käytössä vain heidän, naisten, keskuudessa – sekä maahanmuuton kontekstissa että alkupe-
rämaassa, Somaliassa. Tällaisen etnografisen kokemuksen avulla tutkimuksessa oli mahdollisuus piirtää tiheä kuva somaliäitien sairauskäsityksistä ikään kuin ryväksinä, jotka koostuvat naisten yhteisistä kokemuksista ja tuntemuksista – jokin osa on itse koettua, jokin ”perittyä”, mutta uskonnollisen ja kulttuurisen tradition välityksellä ruumiillisesti tuttua. Näiden ryvästen kautta ilmaistiin huolia ja kärsimystä, mutta tuttuus ja yhteisöllinen jakaminen auttoivat myös lieventämään niitä. Sairauksien arkteoriat ovat tästä näkökulmasta tarkastellen julkisia ja kollektiivisia representaatioita, joiden merkityskentät ulottuvat tuolle puolen yksittäisen ihmisen oireiston, mielen ja ajan (Good 1977: 48).

Omassa tutkimuksessani, joka käsittelee sydänsairauksien sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä ja merkitysten tekemistä (Honkasalo 2008) olen asettanut lähtökohdakseni lääketieteellisen tiedon rakentaman ”neutraalin” sydämen. Sellainen sydän sairastuu todennäköisyydellä, jonka tekijät koostuvat ravinnon rasvakuormituksen, tupakoinnin, korkean verenpaineen ja tietyn geneettisen disposition yhteisvaikutuksesta. Suoritin vuosien mittaisen kenttätöni Pohjois-Karjalassa, jossa terveysvalistustyö sydäntautien ehkäisemiseksi oli alkanut 1970-luvun alussa. Projektin sairauskäsityksistä oli tullut osa asukkaiden tapaa miettiä sairauksiaan. Tulokseni kertovat kuitenkin miten tiheästi sukupuoli kontekstualisoi

sairauksäsityksiä. Pohjoiskarjalaisten miesten ja naisten välillä on syvä sukupuoleen perustuva työnjaollinen kuilu ja myös heidän sairausselityksensä – tai sairauden arkiteoriaansa – kuten niitä nimitän, poikkesivat toisistaan. Sydänsairaus, josta miehet seudulla puhuvat, on *luonnollinen*. Tällä he tarkoittavat endeemisyyttä, mutta myös sitä, että sairaus on johdonmukainen seuraus tietystä yhteiskunnallisista tekijöistä. Sellaisia ovat elämän epäsäännöllisyys, jolla viitattiin metsätöihin tai muuhun työskentelyyn kotoa poissa. Sydänsairauksien alkujuuret ovat *köyhyyden kulttuurissa*. Se tarkoittaa sosiaalista jälkeijääneisyyttä ja historiallista ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta suhteessa muuhun Suomeen, sitä mistä seudulla on kärsitty vuosisadat. Miesten sairauskäsityksissä on myös toinen vire. Sydäntauti on myös merkki hyvin eletystä elämästä, joka on täynnä työtä – se on vahvan miehen kunniallinen merkki.

Sydäntaudeista on tullut osa pohjoiskarjalaisista sukuidentiteettiä kahdessa eri merkityksessä, puhutaan osattomuudesta ja puutteesta ja toisaalta puhutaan voimasta. Identiteetit järjestävät varsin konkreettisella tavalla miesten – ja sukujen – suhdetta maailmaan. Miesten johtopäätökset *alakujuurista* kuitenkin poikkeavat toisistaan. Toiset miehet kuvaavat sukunsa asemaa poliittisen determinismin termein, toiset taas ovat puheessaan elämänsä tekijöitä, liiankin kanssa. Jälkimmäisille sydäntauti on merkinä kunniallisesta, työntäyteisestä elämästä. Puhetapa liittää sydäntaudit vahvojen ja voimakkaiden miesten/sukujen identiteettiin – jotka ovat vahvoja ja voimakkaita menetyksistä *huolimatta*. Heidän ongelmakseen on ehkä koitunut liika voima, miehet kyllä olisivat jaksaneet mutta *syän petti*. Toisen puhettavan mukaisesti miehet ovat joutuneet ikään kuin osattomuuden armoille ja juuri se on vienyt heiltä voiman, sairastuttanut.

Naiset puolestaan jäsentävät sydänsairauksia toisessa kontekstissa. Puhuessaan sydänsairauksista he kuvasivat itsensä vastuunkantajina, perheen ja suvun siteiden ylläpitäjinä, hoitajina, saattajina ja jääjinä. Naiset olivat myös ruoanlaittajia – ja siinä merkityksessä he käsittivät itsensä vastuullisiksi miestensä sairastamisista. Ruoan rasvat ja rasvojen riskit olivat jääneet pysyvästi puheisiin sydämeistä. Kun naiset puhuivat sydäntaudeista, he puhuivat tavallisimmin sukunsa miehistä ja harvemmin itsestään tai muiden naisten sairauksista. Omista sairauksista puhuttaessa käsiteltiin useimmiten sydämen antamia

oireita ja tuntemuksia eikä niinkään tauteja. Naiset sanoivat usein että otti sydämeistä tai *ahisti*. Heidänkin puheissaan oli mukana *köyhyyden kulttuuri*, mutta sellaisena joka satutti sydäntä niin että siihen oli saattanut tulla reikä. *Abistusta* aiheutti suru ja menetys, jonka johtui siitä että suvut olivat ”menneet rikki” ja lapset asuivat kaukana Pohjois-Karjalasta. Naisten sydänsairauksien arkiteoriat olivat kommentteja heidän tilanteeseensa vaimoina, äiteinä ja pohjoiskarjalaisina naisina. Ikävää, surua ja *abistusta* kuvattiin sydänoireiden kautta, koska siten mielialoista voitiin kertoa ymmärrettävällä tavalla ja saatiin niitä jaetuiksi muiden kanssa. Naisten kuvaukset sisälsivät aineksia hyvästä elämästä, vastuusta ja huolista, joita sosiaalisten siteiden katkeaminen tuo ja vaikeuksista, joita niiden ylläpitämisessä on. Ne olivat monella tavoin kertomuksia rikkoutuvasta tai uhanalaisesta suhteesta itsen ja toisten välillä sellaisessa kontekstissa, jossa toisaalta sukulaisuus ja ihmisten väliset elävät ja tiiviit suhteet ja toisaalta ihmisten kuuluminen johonkin paikkaan ja seutuun oli kulttuurisesti merkittävää – kertomuksia kulttuurisesta ristiriidasta, jota ilmaistaan ruumiillisesti, *syämme kautta*.

Sukupuoli on omien tulosteni kannalta merkittävä konteksti. Väestötieteellinen ”puhdas” sydän tihentyy näissä konteksteissa miesten ja naisten merkitykselliseksi sydämiksi. Toisaalta miehet ja naiset tekevät merkityksenantotyötä arkisissa käytännöissä, jotka kenttätyöni perusteella olivat etäällä toisistaan. Toisaalta myös sukupuolta tehdään näissä käytännöissä – samoin kuin niissä sydäntautitutkimuksen ja kliinisen työn käytännöissä, joissa sydänsairaus on pitkälti määrittynyt miehen sairautena (esim. Emslie ym. 2001).

Lääketieteellisen antropologian piirissä lääketieteellisiä käytäntöjä jäsennetään kulttuurisina (esim. Kleinman 1980, 1995, Burri ja Dumitt 2007). Länsimaisen lääketieteen, biolääketieteen, sanotaan olevan etnomediinin muiden joukossa (Hahn ja Kleinman 1983). Siten biolääketieteellinenkin tieto on kulttuurista tietoa ja sen piirissä ovat ammatit ja käytännöt kulttuurisesti rakentuneita. Tautien kategorisointi ja sairauskokemusten ymmärtäminen ovat vaihdelleet historiallisesti; ennen biolääketiedettä parantaminen on nojautunut toisenlaisiin teorioihin ja käsityksiin, toteutunut erilaisissa konteksteissa. Nykykäsityksillä on juurensa luonnontieteessä ja sen menetelmissä, eri historiallisina aikoina käsitykset ovat

olleet suhteessa keskeisiin (muiden) kosmologioiden kysymyksiin järjestyksestä ja epäjärjestyksestä, normaalista ja epänormaalista, hyvästä ja pahasta. Ihmisten omat käsitykset sairauksista jäsenyivät toisenlaisissa konteksteissa kuten aikaisemmin kuvasin. Tämä aiheuttaa kohtaamisongelmia. Lääketieteellisen antropologian tutkimuksissa on nähty paljon vaivaa kohtaamisen kontekstuaalisessa tutkimisessa ja sen käytäntöjen korjaamisessa. Yhdessä aikaisimmista tutkimuksista Kleinman (1980) miettii potilaiden ja lääkärin sairausselitysten käännettävyyttä kliinissä kohtauksissa. Kuitenkaan kontekstit eivät käänny toisikseen ongelmitta. Ihmisten omat arkitteoriat ovat syvästi kiinnittyneitä kulttuuriin ja ne ovat luonteeltaan yhteisöllisiä ja siten ”yli-yksilöllisiä” (Good 1977, Honkasalo 2008).

Etnografisen tutkimuksen yksi suuri merkitys terveys- ja lääketieteelliselle tutkimukselle on siinä, että sen avulla on mahdollista peilata sairautta koskevan tiedon kontekstuaalista luonnetta. Potilaiden ja terveydenhuollon käsitykset eroavat kliinissä yhteyksissä, mutta niin tapahtuu myös terveysvalistusprojekteissa. Aikaisemmassa antropologisessa tutkimuksessa on puhuttu julkisista ja privaateista konteksteista (Cornwell 1984, Balshem 1991). Esimerkiksi Martha Balshemin (1991) tutkimuksessa ihmisten sydäntautien ja syövän syistä heidän käsityksensä erosivat niistä, jotka sydäntautien ja syövän ehkäisyyn suuntautuneen terveyskasvatusprojektin toteuttajilla oli. Hänen tutkimiansa työväenluokan ihmisten keskuudessa ei oltu valmiita jakamaan projektin ajatuksia vaan niistä tuli enemmän osa vastarintaa, jonka avulla ihmiset korostivat omia oikeuksiaan määritellä hyvän ja ”terveellisen elämäntavan” sisältämät arvot ja niiden taustat. Ihmiset käyttivät sairauksien arkitteorioita puolustaakseen omaa toimijuuttaan. Tällaiset tekijät vaikuttavat ihmisten motivoituneisuuteen osallistua hankkeisiin ja siten niiden menestykseen. Kansanterveyspuolella ilmiötä sanotaan komplianssiksi – tai sen puutteeksi (ks. Trostle 2005). Etnografisesti voisi puhua kontekstista.

ETNOGRAFIAA ERI TIETEENALOILLA

Etnografisen tutkimuksen traditio on vankka ja monikymmenvuotinen myös sosiologian piirissä. Chicagon koulukunta teki etnografista tutkimusta kaupunkien laitamilla ja yhteiskunnasta syrjäytyneiden joukossa 1920-luvulla ja siitä juurtui sosiologiaan vankka juonne. Myöhemmin Erwin Goffmann vaikutti ainakin kahdella teoreettis-

metodologisella tavalla etnografiseen tutkimukseen. Hänen tutkimuksensa ”totaalisesta yhteisöstä” (1961) viritti myöhemmin useita etnografioita terveydenhuollon organisaatioiden ja siinä toimivien ihmisten välisistä vuorovaikutuksista (ks. esim. Shield 1988). Myös Goffmannin ajatukset etnometodologiasta (Goffman 1974, ks. myös Garfinkel 1967, Dingwall 1981) ja todellisuuden rakentumisesta ihmisten arkisessa vuorovaikutuksessa käynnistivät laajan ja aktiivisen tutkimuksen organisaatioissa tapahtuvasta kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta (meillä esim. Peräkylä 1990). Becker ym. (1976) puolestaan edustivat aikaisinta lääkäriprofession ja ammatillisen sosiaalisuuden etnografisista tutkimuksista.

Terveyssosiologian piirissä on tutkittu etnografisesti vuorovaikutusta eri näkökulmista. Fenomenologisesti painottuneessa tutkimuksessaan esimerkiksi Gubrium (1975) kirjoittaa vanhainkodin eri ”todellisuuksista” ja ”maailmoista”. Strong (1979) puolestaan aloitti kasvokkaisen vuorovaikutuksen tutkimuksen erityisesti siitä näkökulmasta, miten moraaliset odotukset ja julkilausumattomat normit olivat läsnä ääneen lausumattomina terveydenhuollon vuorovaikutustilanteissa. David Silverman vakiinnutti 1980-luvulla institutionaalisen etnografian, jonka piirissä on tutkittu erityisesti puhetta terveydenhuollon konteksteissa. Saman brittitradition piirissä on työskennellyt myös muita sosiologeja, kuten Martin Hammersley ja Paul Atkinson (1983, mm. Hammersley 1990). Myöhemmin sekä etnometodologiasta että institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksesta juontui uudenlainen vuorovaikutustutkimuksen ja myöhemmin keskustelunanalyysin perinne, joka on sittemmin irronnut monella tavoin alkuperäisistä etnografisista juuristaan.

Nykyisin terveydenhuollon organisaatioiden ja vuorovaikutuksen sosiologinen tutkimus on huomattavan vilkasta ja paljon runsaampaa kuin kiinnostus siihen on antropologian piirissä (ks. esim. *Sociology of Health and Illness* -lehti). Tutkimuksen teoreettisiin painotuksiin terveyssosiologiassa – toisin kuin antropologien suorittamassa etnografisessa tutkimuksessa – on vaikuttanut Foucault ja erityisesti hänen ajatuksensa terveydenhuollon, lääketieteen ja kontrollin välisistä suhteista organisaatioissa (ks. kuitenkin esim. Johnson 1998). Tämä ero on kiinnostava ja sen syitä on vaikeaa paikantaa. Kuitenkin oman kulttuurin terveydenhuollon organisaatioiden vuorovaikutuksen tutkimukseen osallistuu samoissa

tutkimusryhmissä sekä sosiologeja että antropologeja ja heidän välisensä tutkimukselliset erot ovat usein vähäisiä ja voi pikemminkin sanoa että eri perinteistä kumpuava osaaminen rikastaa ja monipuolistaa etnografisen työn kirjoa.

Kiinnostus etnografiaa kohtaan on virinnyt nykyisin monilla muillakin tieteenaloilla. Tieteenalalta toiselle siirtyessään etnografia-termin merkityskin vaihtelee. Kasvatustieteilijä Staffan Larsson (2006) on analysoinut alansa pohjoismaista etnografista tutkimusta viimeisen neljän vuosikymmenen aikana Ruotsissa. Etnografinen tutkimus syntyi hänen mukaansa vastalauseena aikaisemmalle empiristiselle survey-traditiolle alalla. Hermeneutiikka ja idiografia alkoivat kiinnostaa alan tutkijoita samoin kuin ylipäätään laadullinen tapa kerätä aineistoa. Nämä samaistuvat vähitellen etnografiseksi tutkimukseksi kutsutun lähestymistavan kanssa (Larsson 2006:180–181). Larssonin määritelmä etnografiasta on laaja ja vastaa lähinnä sitä mitä Suomessa kutsutaan laadulliseksi tutkimukseksi yleensä. Kiinnostavaa pohjoismaisessa etnografia-keskustelussa on perinne, jossa osallistuva havainnointi nähdään – toisin kuin laadullinen haastattelu – ikään kuin ”objektiivisen” tiedon takaajana (Bjerrum Nielsen 1996). Kun laadulliseen haastatteluun saattaa sisältyä erilaisia tutkijan vaikutuksesta aiheutuvia harhoja, havainnointi puolestaan voisi toimia tutkimuksen laadullisen tiedon validoijana. Tällainen näkemys havainnoinnin tuomasta ”puhtaasta” todellisuudesta on esiintynyt myös varhaisessa sosiologisessa tutkimuksessa (ks. Grönfors 1982) ja ylipäätään keskusteluissa, joissa on korostettu havainnoitsijan ulkopuolista tai joskus jopa anonyymiä roolia (Fangen 2006).

Kasvatustieteellisessä ja kasvatussosiologisessa tutkimuksessa oppilaiden vuorovaikutusta luokkahuoneissa on tutkittu Suomessa pitkään (Gordon ja Lahelma 1996, Tolonen 2001, ks. Lappalainen ym. 2007). Suomalaisissa kouluetnografoissa on mietitty erityisesti koulun tilojen ja sukupuolen rakentumisen kysymyksiä, toimijuutta ja kansalaisuutta feministisen etnografian näkökulmista. Kiinnostavia menetelmällisiä kehittäjiä on tehty esim. ”kollektiivisen etnografian” muodossa, jossa useat tutkijat osallistuvat kenttätyöhön samanaikaisesti (Gordon ym., 2007). Samanaikaisesti tapahtuvalla havainnoinnilla on pystytty kontribuoimaan tiedonkeruun monimuotoisuuteen samoin kuin tutkijoiden ja tutkittavien välisten vuorovaikutussuhteiden vaihteluihin – sekä havainnoinnin pätevyden ar-

vioimiseen. Näinhän antropologit ovat toimineet vain harvoin jos koskaan ja antropologien etnografioita sävyttävät usein lukijan ikävyyttämiin asti tutkijan yksinäisyyden ja siitä aiheutuvan kärsimyksen teemat. Kenttätyötä on lyhytaikaisena ja ”minimuotoisena” käytetty esimerkiksi organisaatioiden tutkimuksessa myös toisaalla kasvatustieteessä (esim. Engeström 1990, Kerosuo 2006, Hyysalo 2004). Perusteena esitetään usein etnografisen tutkimuksen innovatiivisuus, erityisesti sen kyky paljastaa jotain tärkeää kätettyä ja luoda uusia kysymyksiä ja hypoteeseja. Näitä voidaan käyttää eri tavoin myöhemässä tutkimuksessa (Bowling 2002). Joskus lyhytmuotoisen kenttätutkimuksen tulokset saattavat palvelella myöhempää ”varsinaista” tutkimusta, jonka lähtökohdat ovat teoreettisesti ja metodologisesti toisenlaiset kuin etnografian traditiossa ja saattavat perustua tiukkaan hypoteettis-deduktiiviseen asetelmaan (esim. Mäkitalo 2005).

ETNOGRAFIAN MAHDOLLISUUKSISTA TERVEYDEN, SAIRAUDEN JA TERVEYDENHUOLLON TUTKIMUKSESSA

Mitä annettavaa etnografialla on terveyden, sairauden ja terveydenhuollon tutkimukselle tulevaisuudessa? Lääketieteellisen antropologian alan tutkijat painottavat etnografian kykyä nähdä läheltä ja sisältäpäin. Tällaisen otteen avulla on mahdollista kyseenalaistaa lääketieteellisen tiedon ja käytännön sisällä erilaisia juuttuneiksi käyneitä käsityksiä monoliiteista ja paljastaa niiden sijasta konteksteihin sidottuja variaatioita eri ilmiöistä. Annemarie Mol ja Marc Berg (1998) korostavat että lääketiede, sen sisältämät käytännöt ja ideologiat ovat vaihtelevia ja liikkuvia. Etnografisesta näkökulmasta ”länsimainen lääketiede” tai biolääketiede on yhtenäinen vain suhteessa johonkin toiseen yhtenäiseksi määriteltyyn hoitoideologiaan ja – kulttuuriin ja näyttää sisältävän hyvin erilaisia kulttuurisia käytäntöjä kun tutkitaan sen sisältämiä vuorovaikutuksia vähänkään yksityiskohtaisemmin. Vastaavasti professio- tutkimusten käsitys lääkäreistä yhtenäisenä ammattiryhmänä on moneen kertaan kyseenalaistettu (Eriksson 2003). Potilaskaan ei ole yksi ja keyden ajatus kuvastaa aikansa elänyttä normatiivista universaalia standardia (Soivio 2004). Lääketieteen historian tutkimus kertoo vilkkaasta moninaisuudesta ja vaihtelevuudesta, joka on vallinnut eri käytäntöjen ja käsitysten kesken. Kaiken kaikkiaan Mol’in ja Bergin mielestä lääketieteen ja terveydenhuollon aluetta kuvaavat erilaiset jännitteet, mitä he nimittävät sisäisten

erojen politiikaksi. Se kuvastaa tapaa, jolla potilaita diagnosoidaan ja hoidetaan, soluja lasketaan ja alan ongelmia ratkaistaan. Ja terveydenhuollon organisaatioita rakennetaan, monikulttuuristetaan ja tehdään transnationaaliseksi, voisi heti lisätä. Erojen ja vaihtelevuuksien ottaminen lähtökohtaisiksi kysymyksiksi on tärkeää ja terveydenhuollon keskeisten ongelmien tutkimisen kannalta antoisaa (ks. Engeström 1999, Kerosuo 2006).

Toinen laaja kysymysten alue on luonnon ja kulttuurin välinen suhde. Lääketieteellinen teknologia venyttää luontoa yhä ”kulttuurisemmaksi”, ihmiskäsin rakentuneemmaksi ja säädelymmäksi. Reproduktioteknologian etnografinen tutkimus on tuottanut kiinnostavia tuloksia elämän alkamisen sopimuksenvaraisuudesta (esim. Rapp 1997). Teknologia on muovannut ihmisruumiin monia toimintoja kohti sellaisia ruumiillisuuden muotoja, joita voi luonnehtia cyborgeina ja esimerkiksi elinsiirtojen tutkimus on osoittanut useita kiinnostavia kulttuurisia ja sosiaalisia käytäntöjä, joiden avulla luontoa ”tehdään” (Rabinow 1996, Lock ja Franklin 2002, Burri ja Dumitt 2007). Etnografinen kiinnostus teknologian tutkimuksen alueella on kulkenut kahteen suuntaan. Yhtäältä on tutkittu lääketieteellistä teknologiaa luonnon ja kulttuurin välisen rajan kannalta ja tietoa, ideologiaa ja valtakäytäntöjä, joita syntyy uusissa prosesseissa. Kiinnostuksen kohteena ovat myös globaalit suhteet, jotka muovaavat teknologian, talouden ja lääketieteellisen tutkimuksen välisiä suhteita (Lock 2007). Tämä on laaja alue ja sen yhdessä päässä ovat bioetiikan ja laboratorioden tutkimukset (Franklin 2001, 2003) ja toisessa ”paikallisten biologisten” tutkimus (Lock 1993). Toinen kiinnostuksen kohde punoutuu teknologiatutkimukseen (science and technology studies) laajemmin. Se kohteena on ollut luonnontieteellisen faktan ”luonnollisuus”, toisin sanoen kysymykset tieteellisen tiedon kulttuurisesta

rakentumisesta pitkälti Latourin ja Woolgarin (1979) luomassa perinteessä. On kysytty, miten ja millaisin kulttuurisin ehdoin tieteellinen tieto rakentuu, millaiset konventiot ovat sääntelemässä sen muodostumista tai millaiset toimijat ovat mukana tiedon tuottamisen käytännöissä (Woolgar 1988). Antropologit ovat korostaneet sitä, että heille biolääketieteet ja teknologiat ovat keskeinen modernin elämän tutkimuskohde, jonka kautta voi tutkia alan ydinkysymyksiä, kysymyksiä merkityksestä, tiedosta, vallasta ja kulttuurisista (Casper ja Koenig, 1996, Lock 2007).

Kolmas alue, jossa etnografialla on ainutkertaista annettavaa, on varsin erilainen. Kärsivien, heikompien ja yhteiskunnallisesti huono-osaisten puolelle asettuminen ja yhteiskunnan ja kulttuurin tutkiminen heidän näkökulmastaan on ollut Chicagon koulukunnasta asti etnografian keskeinen lähtökohta ja metodista juontuva perinne. Sairaiden, heidän kokemustensa ja toimintansa tutkiminen edellyttää sitoutumista sairaan tilanteeseen ja kokemuksiin ja mahdollistaa siten myötäelämisen ja myötätunnon välittämisen, kuten Tapio Nisula sanoo (1996). Sairaana ihmisen tilanne on yksi monesta hauraasta alueesta yhteiskunnassamme ja esimerkki sellaisesta, jonka erityisiä piirteitä on muunlaisilla menetelmillä vaikeaa tavoittaa. Erityisten, helposti piiloon jäävien piirteiden tarkka kuvaaminen sairauden ja sosiaalisen kärsimyksen kontekstissa avaa samalla ikkunan yhteiskuntaan ja sen toimintatapoihin laajemmin. Tässä on etnografian merkittävyys.

Kiitokset

Haluan kiittää Suomen Akatemian ”Mini-Terttu”-tutkimusprojektiani vuosien mittaisesta yhteistyöstä, jonka aikana olemme miettineet etnografian kysymyksiä monesta näkökulmasta. Tutkimusryhmän työ teki myös tämän erikoisnumeron mahdolliseksi. Samalla kiitän myös kahta refereetä kannustavista ja selkeyttävistä kommentteista oman artikkelini suhteen.

Ethnography as an intellectual approach has long roots in anthropology. As a method, it is widely applied in studies of cultures widely apart. Currently, ethnography has become popular also in research of one's own culture and, within medical anthropology and health sciences, also in the studies of biomedicine and western health care practices as cultural systems. Instead of far-away bounded sites, multi-site field work has become increasingly practiced. In current qualitative research, however, ethnography seems to be some-

times confused with the use of solely interviews or participant observation. Drawing on several studies by anthropologists, sociologists and on the author's own field work, this article identifies differences in practices and assumptions between such work and the ways anthropology understands the basics of ethnography. The latter include four crucial points: the "living-with" nature of field work with the informants, temporal aspects, multiple contexts, and thick description.

KIRJALLISUUS

- Agar MH. *The Professional Stranger. An Informal Introduction to Ethnography.* Academic Press, San Diego 1996.
- Appadurai A. Introduction: Place and voice in anthropological theory. *Cultural Anthropology* 1988; 3: 16–20.
- Balshem M. Cancer, Control, and Causality: Talking about Cancer in a Working-Class Community. *American Ethnologist* 1991;18:152–172.
- Becker H, Geer B, Hugher E, Strauss A. *Boys in white.* New Brunswick, Transaction Publishers, 1976.
- Berg M, Mol A. Introduction. Teoksessa Berg M, Mol A, toim. *Differences in Medicine.* Duke University Press, Durham 1998, 1–12.
- Bledsoe C. *Contingent Lives.* University of Chicago Press, Chicago 2002.
- Bourdieu P et al. *The weight of the world: social suffering in contemporary society.* Polity Press, Cambridge 1999 (alkuper. 1993).
- Bowling A. *Research methods in health. Investigating health and health services.* Open University Press, Berkshire 2002.
- Burri R, Dumit J, toim. *Biomedicine as Culture.* Routledge, New York 2007.
- Casper M, Koenig B. *Reconfiguring Nature and Culture: Intersections of Medical Anthropology and Technoscience Studies.* *Medical Anthropology Quarterly* 1996;10:4:5523–536.
- Clifford J. Introduction. *Partial Truths.* Teoksessa Clifford J, Marcus G, toim. *The Poetics and Politics of Ethnography.* University of California Press, Berkeley 1986, 1–26.
- Clifford J, Marcus G, toim. *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography.* University of California Press, Berkeley 1986.
- Comaroff J, Comaroff J. *Ethnography and the Historical Imagination.* Westview Press, Boulder 1992.
- Cornwell J. *Hard – earned lives.* Tavistock Publications, London 1984.
- Dingwall R. *The Ethnomethodological movement.* Teoksessa Payne G, Dingwall R, Payne I, Carter M, toim. *Sociology and Social Research.* Heineman, London 1981.
- van Dongen E, Fainzang S. *Anthropology at home – a problematic heritage.* *Anthropology and Medicine* 5: (Special issue) 1998 (5).
- Emslie C, Hunt K, Watt G. *Invisible women? The importance of gender in lay beliefs about heart problems.* *Sociology of Health and Illness* 2001;23:2.
- Engeström Y. *Learning, working, imagining. Twelve studies in activity theory.* Orienta-Konsultit, Helsinki 1990.
- Engeström R. *Toiminnan moniäänisyys.* Yliopistopaino, Helsinki 1999.
- Eriksson K. *Manligt läkarskap, kvinnliga läkare och normala kvinnor: Köns-och läkarskapande symbolik, metafor och praktik.* Sociologiska Institutionen, Uppsala Universitet 2003.
- Fangen K. *Deltagande observation.* Liber, Stockholm 2006.
- Franklin S. *Biologization revisited.* Teoksessa Franklin S, Mckinnon S, toim. *Relative value: reconfiguring kinship studies.* Duke University Press, Durham 2001, 302–322.
- Franklin S. *Ethical biocapital: new strategies of cell culture.* Teoksessa Franklin S, Lock M, toim. *Remaking life and death. Towards an anthropology of biosciences.* University of California Press, Los Angeles 2003, 97–128.
- Garfinkel H. *Studies in ethnomethodology.* Prentice Hall, New Jersey 1967.
- Geertz C. *Thick description: toward an interpretive theory of culture.* Teoksessa
- Geertz C. *The interpretation of cultures. Selected essays.* Basic Books 1973, 3 – 30.
- Ginzburg C. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista.* Gaudeamus, Helsinki 1996.

- Goffman E. Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates. Pergrine Books, London 1961.
- Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. Harper and Row, New York 1974.
- Good B. The heart of "what's the matter". Culture, Medicine & Psychiatry 1977:
- Gordon T, Hynninen P, Lahelma E, Metso T, Palmu T, Tolonen T. Koulun arkea tutkimassa. Kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. Teoksessa Lappalainen S, Hynninen P, Kankkunen T, Lahelma E, Tolonen T, toim. Etnografia metodologiana. Vastapaino, Tampere 2007, 41–64.
- Gordon T, Lahelma E. "School is like an ant's nest". Spatiality and embodiment in schools. Gender and Education 1996;18:1–15.
- Grönfors M. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. WSOY, Helsinki 1982.
- Gubrium J. Living and dying at Murray Manor. Virginia University Press, Charlottesville 1975.
- Gupta A, Ferguson J. Culture, power, place: Ethnography at the end of an era. Teoksessa Gupta A, Ferguson J, toim. Culture, Power, Place, Duke University Press, Durham 1997, 1–32.
- Hahn R, Kleinman A. Biomedical practice and anthropological theory. Annual Review of Anthropology 1983;12:340–371.
- Hakanen J. Kuoleman kolme näyttämöä: etogeeninen tarkastelu. University of Helsinki, Department of Social Psychology. Research Reports 1/1991.
- Hammersley M. What is wrong with ethnography? The myth of theoreticxal description. Sociology 1990;24:4:597–615.
- Hammersley M, Atkinson P. Ethnography: Principles in practice. Tavistock. London 1983.
- Hannerz U, toim. Flera fält i ett: Socialantropologer om translokala fältstudier. Carlssons, Stockholm 2001.
- Hastrup K, Hervik P. Introduction. Teoksessa Hastrup K, Hervik P, toim. Social Experience and Anthropological Knowledge. Routledge, New York and London 1994, 1–27.
- Hellmark-Lindgren, B. Pregnoscape. Uppsala universitet, Institutionen för Socialantropologi 2006.
- Honkasalo M-L. Etnografia ja tutkiva subjekti. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1994;31:15–23.
- Honkasalo M-L. Reikä sydämessä. Miehiä, naisia ja sairauksia pohjoiskarjalaisessa maisemassa. Vastapaino 2008a (tulossa).
- Honkasalo M-L. Grips and ties. Agency, Uncertainty, and the Problem of Suffering in North Karelia. Medical Anthropology Quarterly 2008b (tulossa).
- Huttunen L. Kotona, maanpaossa, matkalla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2002.
- Hylland Eriksen T. Small places, large issues. Pluto, London 1995.
- Hyysalo S. Uses of innovation. University of Helsinki, Department of Education 2004.
- Johnson K. Deinstitutionalising women. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Kerosuo H. Boundaries in action. Department of Education, University of Helsinki 2006.
- Kleinman A. Patients and healers in the context of culture. University of California Press, Los Angeles 1980.
- Kleinman A. Illness Narratives. Polity Press, New York 1988.
- Kleinman A. Writing at the Margin. University of California Press, Los Angeles 1995.
- Kleinman A, Das V, Lock M, toim. Social Suffering. University of California Press, Los Angeles 1996.
- Kruse C. The Making of Valid Data. Peoples and Machines in Genetic Research. Linköping Studies in Arts and Sciences 361. University of Linköping Press, Linköping 2006.
- Lappalainen S, Hynninen P, Kankkunen T, Lahelma E, Tolonen T, toim. Etnografia metodologiana. Vastapaino, Tampere 2007.
- Larsson S. Ethnography in action. How ethnography was established in Swedish educational research. Ethnography and Education 2006;1:177 – 196.
- Latour B, Woolgar S. Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts. Sage, London 1979.
- Levi G. Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Tutkijaliitto, Helsinki 1992.
- Lock M. Encounters with Aging. University of California Press, 1993.
- Lock M. Medical Anthropology: Intimations for the Future. Teoksessa Saillant F, Genest S, toim. Medical anthropology: Regional Perspectives and Shared Concerns. Blackwell, Oxford 2007.
- Malinowski B. Argonauts of the Western Pacific. E.P. Dutton & Co. Inc. New York, 1922.
- Malkki L. Purity and Exile. Chicago University Press, Chicago 1995.
- Marcus GE. Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-sited Ethnography. Annual Review of Anthropology 1995;24:95–117.
- Marcus GE, Fisher M. Anthropology as Cultural Critique. University of Chicago Press, Chicago 1986.
- Mead M. Male and Female. Quill, William Morrow, New York 1949.
- Menchú R, Burgos-Debray E. I, Rigoberta Menchú: an Indian Woman in Guatemala. Verso, London 1984.
- Mol A, Berg M. Introduction. Teoksessa Berg M, Mol A, toim. Differences in medicine. Duke University Press, Durham 1998, 1–13.
- Mäkitalo J. Work-related well-being in the transformation of nursing home work. Acta Universitatis Ouluensis D 837. University of Oulu 2005.
- Nisula T. Etnografia ja terveyden tutkiminen – huomioita metodista. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1996;33:143–151.

- Okely J, Callaway H, toim. *Anthropology and Autobiography*. ASA Monographs. Routledge, London. 1992.
- Ortner S. Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal. *Comparative Studies in Society and History* 1995;37:173–193.
- Peltonen, Matti. Johtolankoja ja tiheää kirjausta. *Historiallinen aikakauskirja* 1998;20:275–282.
- Peräkylä A. Kuoleman monet kasvot. Vastapaino, Tampere 1990.
- Powdermaker H. *Stranger and field: the Way of an Anthropologist*. W.W. Norton, New York, 1966.
- Rabinow P. *Reflexions on Fieldwork in Morocco*. University of California Press, Los Angeles 1977.
- Rabinow P. *Making PCR. A Story of Biotechnology*. University of Chicago Press, Chicago, 1996.
- Rapp R. Real time fetus. The role of the sonogram in the age of monitored reproduction. Teoksessa: Downey G, Dumit J, toim. *Cyborgs and Citadels*. School of American Research, Santa Fe 1997, 31–45.
- Sachs L. Från magi till bioteknik. Medicinsk antropologi i molekylbiologins tidevarv. *Studentlitteratur*, Lund 2002.
- Schepher-Hughes N. The Primacy of the Ethical. *Current Anthropology* 36:2:409–440. 1995
- Shield R. *Uneasy endings: Daily life in an American nursing home*. Cornell University Press, Ithaca 1988.
- Soivio J. Kärsimys, lääketiede ja toivo. Esimerkkinä sepelvaltimotaudin hoito. Teoksessa Honkasalo M-L, Utriainen T, Leppo A, toim. *Arki satuttaa – kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*, 166–190. Vastapaino, Tampere 2004.
- Stoller P, Olkes C. The Taste of Ethnographic Things. Teoksessa Stoller P, toim. *The taste of ethnographic things: the senses in anthropology*. University of Pennsylvania Press 1989, 15–34.
- Strong P. *The ceremonial order of the clinic*. Routledge, London 1979.
- Tapaninen M. *Kansan kodit, kaupungin kadut*. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki 1996.
- Tiilikainen M. *Arjen islam*. Vastapaino, Tampere 2003.
- Tiilikainen M. Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. Teoksessa Honkasalo M-L, Utriainen T, Leppo A, toim. *Arki satuttaa – kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Vastapaino, Tampere 2004, 113–139.
- Tolonen T. *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Gaudeamus, Helsinki 2001.
- Traweek S. *Beam Times and life times. The world of high-energy physicists*. Cambridge, Harvard University Press 1988.
- Trostle J. *Epidemiology and Culture*. Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Watson CW, toim. *Being there. Fieldwork in anthropology*. Pluto, London 1999.
- Woolgar S. *Science. The Very Idea*. Routledge, London 1988.
- Woolgar S. *Virtual society?* Oxford University Press, Oxford 2002.
- Ådahl S. *Good lives, hidden miseries. An ethnography of uncertainty in a Finnish village*. Institute of Sociology, Research Reports 250, Helsinki 2007.

MARJA-LIISA HONKASALO

Professori

Linköpingin yliopisto

Tema Hälsa